

У зв'язку з тим, що Волинь має надзвичайно багату театральну історію і вона, як ніхто інший, акумулює досвід двох християнських різдвяних традицій, керівництво УНІМА визнало за Україною право проведення вертепних вистав, а місто Луцьк, як особливий осередок культури вітчизняного лялькового мистецтва, — місцем цього захоплюючого міжнародного дійства, яке дістало назву «Різдвяна містерія».

Уже проведено в Луцьку три міжнародні фестивалі театрів ляльок — у 1993, 1996 і 1999 роках. У них взяли участь театральні колективи і науковці Англії, Білорусії, Іспанії, Канади, Німеччини, Польщі, Росії, Франції, Чехії, Норвегії, ПАР, Румунії, а також театри різних міст України. Їх характерною особливістю є демонстрація яскравих взірців світового лялькового мистецтва та наукове осмислення його багатовікової історії і сучасної практики.

Міжнародний фестиваль став можливим завдяки співпраці Хенріка Юрковського (Варшава) і Данила Поштарука (Луцьк). Їхню ідею активно підтримали і Лариса Кадирова (Київ) та Ростислав Пилипчук (Київ).

Хенрік Юрковський Луцький фестиваль лялькової містерії на Різдво Христове

З 8 по 11 січня 1999 року відбувався він втретє. І має дуже добру форму як фестиваль тематичний. Коли на те пішло, організатори театральних переглядів тільки у виняткових випадках відважуються на одну вибрану тему, як наприклад фестиваль творів Шекспіра. Воліючи зіставлення різнорідних мотивів і ниток оповідей, бо їхня численність гарантує велику зацікавленість публіки.

Серед фестивалів лялькових театрів також переважають перегляди багатотематичні. Їхні організатори піклуються про показ багатства лялькарського мистецтва та їхніх актуальних тенденцій. Фестиваль у Нью-Йорку нагромаджує найвидатніші вистави останніх сезонів, фестиваль у Шарлевіль-Месереш є великим ярмарком лялькарського мистецтва, фестиваль у Бельську-Бялей

показує образ сучасних тенденцій у світовому і польському лялькарстві.

Луцький фестиваль вирізняється дуже виразним засадничим фундаментом. Можна його порівняти з фестивалем ваянгів, який відбувається в Індонезії. Їхній репертуар значною мірою складається з вистав міфологічних, що відтворюють дії Рами за індійським епосом «Рамаяна». Луцький фестиваль звертається до коренів християнства, до Євангелії і до апокрифів, пов'язаних з народженням Ісуса Христа.

Як ця тема втілюється сьогодні — надзвичайно цікаво. Чи є вона тільки прерогативою церкви і має бути для театру на узбіччі — відповідно до ідейних компетенцій — чи у цій темі є настільки великий заряд європейської культури, що театр повинен знайти в ньому істотні універсальні смисли, які б викликали переживання не тільки релігійні, а й емоційні та культуротворчі?

У світі багато хто звертається до давнього мистецтва містерії, реконструюючи її: містерії в Німеччині, Польщі, Чехії або Франції. Проте ніхто досі, окрім організаторів у Луцьку, не відважився на погляд, що охоплює суму містерійного досвіду. Це правда, що фестиваль у Луцьку обмежується тільки ляльковими містеріями на Різдво Христове, але це не зменшує його значення як культурного форуму, який демонструє нам

різномірність національних традицій в підходах до феномену Різдва.

Фестивальні вистави показують дивовижну різномірність розуміння Різдва. Канонічний підхід конкурує тут з підходом апокрифічним, що дуже часто рівнозначний до підходу народного. Це останнє включає в себе цілу традицію розуміння Різдва народом від часів середньовіччя аж до нашого двадцятого століття.

На попередніх фестивалях виступали західні театри ляльок (Барселона, Безансон), які демонстрували, в який спосіб народ Західної Європи перекладає дію євангельського Різдва на свою власну мову, пристосовуючись часто до анахронізму і актуалізуючи саму тему. Ця риса спільна для всіх народних інтерпретаторів Різдва. Той самий підхід знайдемо в білоруській батлейці, в українському вертепі і в польській шопці.

На третьому фестивалі ці традиції репрезентував театр ляльок з Мінська і театр ляльок з Криму. Перший представив нам бачення Різдва очима селянина Мацея, який спостерігає духовний світ через каплички з постатями святих, що оточують його. Цей світ оживає, рухається перед його очима, перетворюється в ангельські хори і хмари невинних немовлят, що відлітають на Небо. Супроводжує його чортячий пансіон, сидіння чорта, що пробує впливати на людську поведінку. Але цей чорт хатній, християнізований (сидить в пансіоні, призначений ортодоксальним хрестом), з яким можна вести суперечки, а то поставити його в куток. Мацей з подивом приглядається до вістунів доброї новини, які явилися перед ним у дещо надміру розбудованім театральнім «шоу».

Театр з Криму представив типовий народний вертеп з містериною частиною, незвично одухотвореною і з іродовою частиною, оздобленою комічними ефектами, а також з інтермедіями, які становлять інтегральну частину такої вистави. Ці традиції пробували актуалізувати — і часто досить успішно — студенти з Харкова, які

виступили поза програмою фестивалю.

Інші учасники фестивалю демонстрували особливі підходи до традиції Різдва Христового. Польський театр «Бай» з Варшави дистанціювався щодо народної традиції польської шопки і дав виставу про Різдво відповідно до євангельського канону. На сцені з'являється група колядників, які на очах глядачів будують простір (опріч всього, простір шопки) для вистави дійових осіб — Марії, Йосипа і Дитятка. Вони, комедіанти, тішаться приходом на Землю Христа, багато співають і втішаються доброю новиною, і демонструють дію Різдва за допомогою плоских ляльок.

Театр маріонеток Аліди ван Мальтіц з Йоганесбурга також показав євангельську версію Різдва. Відмовився він від візуальності на користь образів людей, що очікують приходу Спасителя. Вистава настроєва, сповнена роздумів над майбутнім людини, представляє релігійне послання у його найчистішій формі. Інакше було у випадку з норвезьким театром Анни Хелгансен «Катта і Секкен» з Будьо. Це була зустріч з постаттю Санта Клауса, або понашому з Миколаєм, який прибув з подарунками для дітей. У ході дії згадано однак Різдво за допомогою мініатюрних ляльок. Сцена розв'язки з родовими болями Марії (мініатюрна лялька) була чудова і зворушлива. Ця вистава виражала зовсім іншу, протестантську традицію розуміння Різдва Христового.

Ще інакше потрактували цю тему румуни з Бая Маре, які показали різновид мораліте «Пожертвування Петра», пов'язаний зі святом Різдва. Місцевий театр з Луцька також пробував розширити формулу фестивалю, показавши твір, опосередковано дотичний до теми Різдва, а саме: представив місцевий обряд «На Івана Купала».

Ці — румунська і луцька — вистави пропонують розширення формули фестивалю. Це цілком можливо. Проте моє враження таке, що культурні цінності теми Різдва Христового ще не всі використані і що варто їх розвивати й надалі на прийдешніх фестивалях.

Хенрік Юрковський.

«Незвичайна Різдвяна історія». Родинний театр Аліди ван Мальтіц. Йоганесбург. ПАР.

Сцена з козою. Фольклорний ансамбль з села Жабче Волинської області. Луцьк. 1999.

Вертепна скринька. Любомль Волинської області. Перша половина XX ст. Зберігається в Луцькому краєзнавчому музеї.

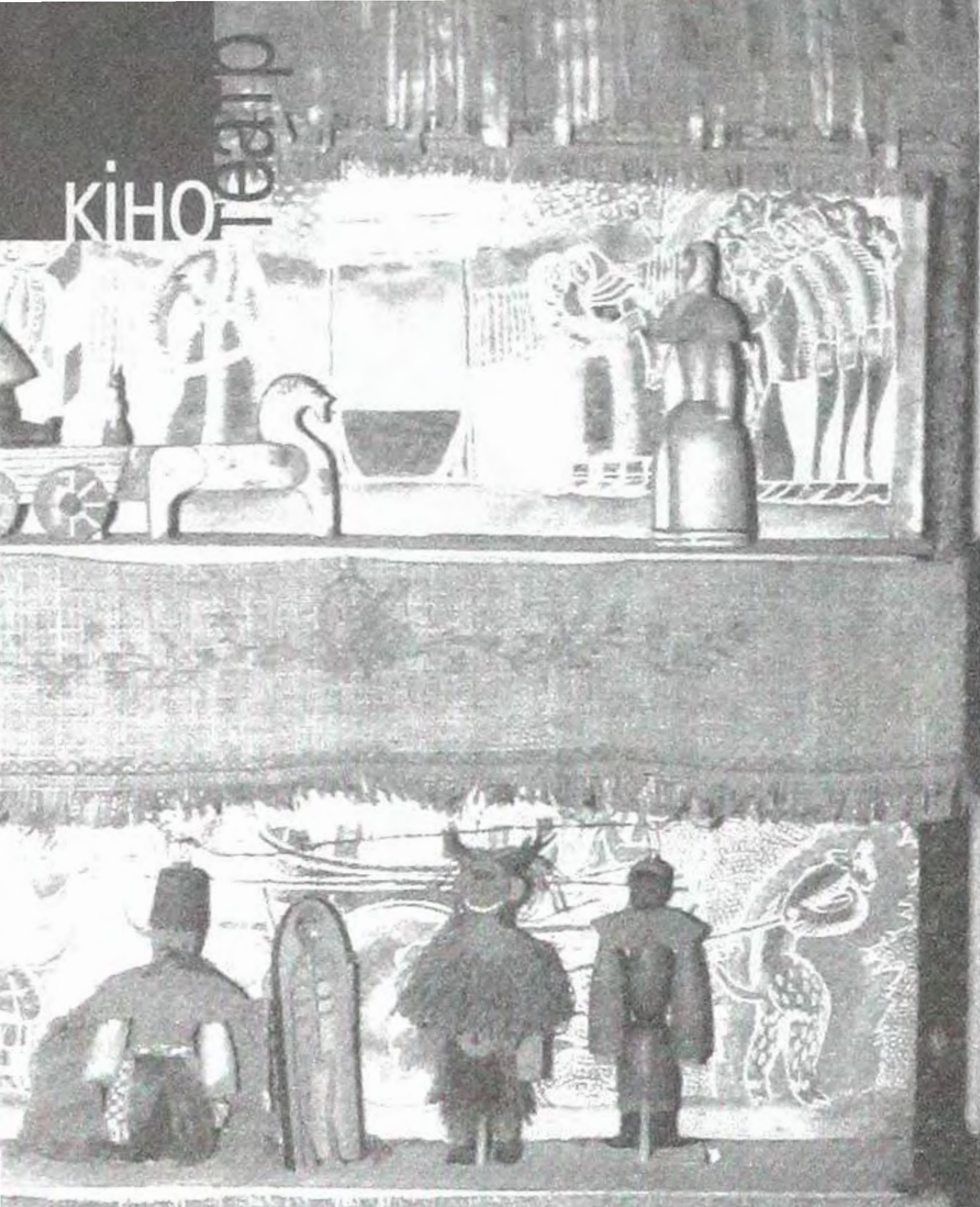
Вертепна скринька. Харків. 1975. Зберігається в Київському музеї музики, театру і кіно.

Актор Олександр Капустюк виконує «Український вертеп». Режисер С. Єфремов. Кримський театр ляльок.

Всі фото — Дмитра Саніна.

Варшава. Спеціально для журналу «Кіно-Театр». З польської переклала Лариса Брюховецька.

Особливість фестивалю «Різдвяна містерія» в тому, що він несе в собі великий етичний заряд, емоційну силу, життєствердну енергію. Ті, кому випадає бути на ньому, прагнуть знову приїхати сюди. Ось і цього разу — щойно зазвучали дзвінки голоси учасників ансамблю

автентичного співу з села Жабче Горохівського району, перехопило подих від давніх колядок. Тут же, у фойє, було розгорнуто виставку вертепів (вертепних скриньок) із фондів Волинського краєзнавчого музею, з Київського музею театру, музики і кіно.

Свято потрібне: воно і релігійне, воно і мистецьке, воно й інтелектуальне.

Отже, говорять учасники фестивалю:

24

Борис Азаров

художній керівник Кримського театру ляльок, Сімферополь

Три роки тому я побував на «Різдвяній містерії» в Луцьку, і цей фестиваль справив на мене настільки сильне враження, що я захотів поставити таку містерію і в нашому театрі. До речі, ні в жодному з музеїв Криму я не знайшов згадок про вертеп. Я запросив режисера С.Єфремова з Києва, і вже 1997 року в нас відбулась прем'єра «Українського вертепу» в його постановці (художник О.Рестенко). Вона стала подією в культурному житті Криму. Виконують «Український вертеп» актор нашого театру Олександр Капустюк та камерний хор «Таврійський благовіст». Це поєднання гри вертепника і живого співу має особливу дію на глядача. Привезти до Луцька хор ми, на жаль, за браком коштів не змогли. Тут, на Волині, відродилася давня українська традиція і, як бачимо, вона поширилась звідси на Південь і досягнула Криму. На фестивалі кожна вистава є відкриттям, вона заряджає на творчість. Та й сама атмосфера незвичайна, адже все це відбувається під Різдвяною зіркою.

Гурій Баришев

професор Білоруського університету культури, член-кореспондент Білоруської Академії освіти

Для мене як ученого цікавим є зіткнення різних культур — високої і плебейської, переосмислення в сучасності Різдва Христового мовою театру. Порівнявши їх, можна зрозуміти значення «Різдвяної містерії».

Дуже цінним є спілкування з колегами, обговорення складних проблем і насолода наукових відкриттів. Одна із найважливіших проблем — генеза і еволюція різдвяної містерії. Характерно, що суперечки точаться не тільки з трибун, а й за обіднім столом.

Цікавим відкриттям минулого фестивалю стала зоомістерія, про яку повідомили українські дослідники, а живі колядники показали у дійстві людину, худобу, духовні істоти в цілісному зв'язку.

Цього разу відкриття — у науковій доповіді Хенріка Юрковського, зробленій на бельгійському матеріалі. Це пов'язано з його темою «Простір у театрі вертепу» — він звернув увагу на різновиди симультанного розв'язання. Отже, існує ще один різновид містерії, коли послідовно зображені події розгорнуті по периметру кімнати (на стінах), а актор розповідає про те, що відбувається.

Завдяки цьому фестивалю чітко розумієш характерні особливості східноєвропейських різдвяних історій.

Анне Хельгесен

керівник театру «Катта і Секкен», Норвегія

Я з Півночі, мої предки — вільнолюбні вікінги. Приїхавши до України, послухавши доповіді, подивившись народний вертеп, я зрозуміла, що в Україні живуть люди, які завжди прагнули незалежності, які творять повноцінну красу. Найбільше враження на мене справила студентська вистава з Харкова, в якій молоді люди проявили чудове знання традицій, фольклору. Водночас вони інтегрували у свою виставу злободенні проблеми не тільки суто українські, а спільні для нас усіх.

Анатолій Поляк

режисер, художній керівник Полтавського театру ляльок

Я вже втретє на цьому фестивалі. Хотів би відзначити три його особливості. Перше: можна подивитися вистави різних народів, як вони мовою мистецтва складають любов до Бога, а отже, і до людини. Ця любов передається кожному присутньому в залі. Мені доводилося бувати на різних фестивалях, але ні на жодному немає такої атмосфери, яка па-

нує тут. Коли повернуся до Полтави, буду віддавати це тепло своїм друзям, колегам, які передадуть його далі. Це місія фестивалю.

Ми можемо спілкуватися, ми можемо почерпнути наукові знання. Якщо досі я мало знаходив матеріалів про вертеп (Франко, Ізопольський, Федас), то тут те, що почув з вуст Х.Юрковського, Г.Баришева, залишиться. Це збагачує.

Третє. Спілкування з колегами, лялькарями різних країн. Відчуваю себе в добром, піднесеному настрої. Тут панує щирість і тепло.

Насамкінець — подяка організаторам. З якою любов'ю Данило Поштарук робить це, робить не для себе, а для людей!

Раїса Ковальова

викладач кафедри лялькового театру Харківського інституту мистецтв

Робота над виставою традиційного вертепу в нас є обов'язковою на III курсі. Всі привозять на фестиваль традиційну, а нам хотілося підготувати особливу. Я забрала костюми і звернулася до студентів, щоб вони придумували тексти до інтермедій. Якось я йшла і, спіткнувшись, ледве не впала. Мимохідь майнула фраза: «У нас дороги — поламаєш ноги». А хтось додав: «Міністра чекають — дороги зрівняють». І тоді почали всі пропонувати, заперечувати, сперечатися. Тобто творили, вдаючись до конструктивної критики.

В інтермедійній частині в лаконічній формі висловлені проблеми суспільства — пенсії, зарплати, проституція, наркоманія. Ляльки до неї робили теж самі. Отже, наш вертеп — результат колективної творчості, студенти оволодівали мовою, рухом, музикою. Я вважаю, що вертеп як національне дійство для підростаючого покоління немов життєдайна волога в спеку. І ще одне. Люди, які працюють на цей фестиваль — це Богом послані люди, а Данило Поштарук — справжній подвижник мистецтва.